

۱۵ خرداد سرآغاز پیروزی ۲۲ بهمن

۲۹ خرداد ۱۳۹۴ ساعت ۰:۱۵

بلافاصله بعد از دستگیری امام تمام مراجع با انتقاد از اقدام رژیم خواستار آزادی ایشان شدند؛ اما اعتراضات به قم و تنها به جمع روحانیون خلاصه نشد. در تهران و دیگر شهرها مردم به خیابان‌ها ریخته و دانشگاه‌ها هم وارد میدان اعتراضات شدند.

۱۵ خرداد ۴۲، نقطه آغازین پیروزی بهمن ۵۷ بود که خود از کودتای ۲۸ مرداد سال ۳۲ و روح زخم‌خورده ایران از دشنه استبداد سرچشمه می‌گرفت.

بعد از کودتای آمریکایی - انگلیسی که منجر به خلع ید دولت مردمی مصدق و استقرار نظام دیکتاتوری و وابستگی هرچه بیشتر سیاسی و اقتصادی ایران به غرب شد، روحی دوباره در کالبد استعمارستیزی و مبارزاتی ملت دمیده شد. آتشی که مدتی زیر خاکستر مانده بود، با ارائه لایحه انجمن‌های ایالتی و ولایتی از سوی شاه، شعله‌هایش بتدریج برافروخته شد. شاه با برپایی همه‌پرسی فرمایشی در نظر داشت تا وجهه‌های قانونی به اقدام فریبکارانه خود بدهد.

اما با اصرار امام خمینی، مراجع و علما مخالفت با همه‌پرسی را صریحاً اعلام کرده و شرکت در آن را تحریم کردند. امام خمینی بیانیه‌ای کوبنده در دوم بهمن سال ۴۱ صادر کرد. شاه برای کاهش مخالفت‌ها در ۴ بهمن عازم قم شد. امام خمینی از قبل با پیشنهاد استقبال مقامات روحانی از شاه بشدت مخالفت کرد و حتی خروج از منازل و مدارس را در روز ورود شاه به قم تحریم کرد. به دنبال این تحریم، نه تنها روحانیون و مردم قم، بلکه تولیت آستانه حضرت معصومه که مهم‌ترین منصب حکومتی تلقی می‌شد هم به استقبال شاه نرفت و به همین جهت از سمت خود معزول شد. شاه هم در قم نطق زنده‌های علیه روحانیت ایراد کرد. با برگزاری همه‌پرسی فرمایشی، در اسفندماه ۱۳۴۱ و موفقیت ظاهری حکومت برای اجرای اصلاحات ارضی، شاه به این باور رسیده بود که شر مخالفت‌ها را از سر خود باز کرده است، بلیخبر از آن که سال ۴۲، سال اوجگیری مخالفت‌های علما و همراهی مردم با آنهاست که آتش زیرخاکستر مانده را دوباره برافروخته می‌کند. سالی که در آغازش امام خمینی(ره) به مناسبت شهادت امام صادق(ع) اعلام کرد که «امسال روحانیت عید ندارد». دولت علم هم یک روز بعد (روز ۲ فروردین سال ۴۲) کماندوها را روانه قم کرد تا با حمله‌ای غافلگیرانه طلاب فیضیه را خاموش کنند. غافل از این که این اقدام، مبارزات سید روح‌الله خمینی را وارد مرحله جدیدی کرده و او را به رهبری انقلاب قرن می‌رساند. حمله ماموران به مدرسه فیضیه قم و ضرب و شتم طلاب، نقطه عطفی در رویکرد سیاسی مراجع، علما و مؤمنان محسوب می‌شود. امام به فراست دریافت که با این اقدام هیات حاکمه خود را رسوا کرده و زمینه‌های بهره‌برداری تبلیغاتی و سیاسی برای مبارزان را فراهم ساخته است. امام خمینی که پس از رحلت آیت‌الله سیدحسین طباطبایی بروجردی به عنوان یکی از مراجع بزرگ تشیع مطرح شده بود، روز چهارم شهدای فیضیه وابستگی شاه به عوامل اسرائیل را محکوم کرده و برای نخستین بار صهیونیسم‌ستیزی را وارد واژگان سیاسی کشور کرده و از تمام وعاظ و سخنرانان

خواست خطر اسرائیل را به مردم گوشزد کنند؛ چرا که از منظر ایشان سکوت در آن شرایط به معنای تایید دستگاه جبار و کمک به دشمنان اسلام بود. سخنان امام در بین سیاسیون آن زمان مخاطبان زیادی داشت و جمعیت نهضت آزادی، ضمن اعلام حمایت از نهضت امام خمینی(ره) اقدام حکومت در سرکوب فیضیه را به ویرانگری‌های لشکر وحشی مغول تشبیه کرده و زیر پا گذاشتن قانون اساسی را محکوم کرد.

بر اساس اسناد ساواک که پس از پیروزی انقلاب منتشر شد، با شروع ماه محرم، نگرانی حکومت پهلوی از سخنرانیهای تحریک‌آمیز علما و روحانیون بویژه امام خمینی(ره) بیشتر شد. جلسات سری بین نماینده ساواک، شهربانی کل کشور، اطلاعات گارد شاهنشاهی و رکن دوم گارد شاهنشاهی برگزار و فهرست تمامی دسته‌های عزاداری، مساجد، حسینیه‌ها و وعاظ و سخنرانان تهیه شد. ساواک بسیاری از وعاظ را احضار و آنان را ملزم کرد که در محافل عزاداری علیه شاه سخن نگویند، علیه اسرائیل مطلبی نگویند و مرتب به مردم نگویند که اسلام در خطر است! اما امام به علمای قم پیشنهاد کرد که در روز عاشورا از مظالم و جنایات رژیم پرده بردارند.

امام خمینی(ره) در روز ۱۳ خرداد مصادف با عاشورا در سخنانی بی‌محابا در مدرسه فیضیه، شاه را مورد حمله قرار داده و او را فردی «بدبخت و بیچاره» خطاب کرد که به اسباب دست‌زور گویان داخلی و خارجی تبدیل شده است. او به شاه توصیه کرد که به جای تکیه بر بیگانگان به ملت تکیه کرده و آنچه را که مردم می‌خواهند، اجرا کنند نه آن چیزی که آمریکا و اسرائیل از او می‌خواهند. امام، حمله دژخیمان شاه به فیضیه را به واقعه کربلا تشبیه کرد و آن فاجعه را به تحریک اسرائیل دانست و رژیم شاه را دست‌نشانده اسرائیل خواند. حسن ختام سخنان امام، کنایه‌ای دیگر به محمدرضا شاه بود که: «از سرنوشت پدرت عبرت بگیر که با رفتنش مردم چقدر شادمان شدند».

۱۴ خرداد ۴۲، روز دستگیری ده‌ها تن از وعاظ و مردمی بود که در عزاداریها شرکت کرده بودند، این دستگیریها با حمله به بیت امام در نیمه‌شب این روز به نقطه عطف خود رسید. نیروهای سازمان امنیت به قم رفته و امام را شبانه دستگیر و با خود به تهران آوردند.

از دستگیری امام تا تظاهراتی همه‌گیر

بلافاصله بعد از دستگیری امام تمام مراجع با انتقاد از اقدام رژیم خواستار آزادی ایشان شدند؛ اما اعتراضات به قم و تنها به جمع روحانیون خلاصه نشد. در تهران و دیگر شهرها مردم به خیابان‌ها ریخته و دانشگاه‌ها هم وارد میدان اعتراضات شدند. اعتراضات گسترده‌ای در قم، تهران، ورامین، مشهد و شیراز برگزار شد که با شعارهایی بر ضد شاه و در طرفداری از امام همراه بود. ماموران نظامی شاه برای سرکوب مردم معترض، با آتش گلوله به استقبال آنها رفتند. دو روز پس از فرو نشستن قیام، نخست‌وزیر(علم)، در مصاحبه‌ای با روزنامه هرالد تریبون در روز ۱۷ خرداد ۴۲ تهدید کرد که امام و برخی دیگر از علما، محاکمه نظامی خواهند شد و ممکن است حکم اعدام آنها صادر شود. شاه نیز دو روز بعد در سخنانی، بیانات امام و تظاهرات مردم را به تحریک و پول بیگانگان - جمال‌عبدالناصر - دانست.

امام خمینی پس از ۱۹ روز حبس در زندان قصر به زندانی در پادگان نظامی عشرت آباد منتقل شد. اما در حبس از پاسخ گفتن به سوالات بازجویان، با اعلام این‌که هیات حاکمه در ایران و قوه قضاییه آن را غیر قانونی و فاقد صلاحیت می‌داند، اجتناب ورزید. اعتراض علما از سراسر کشور به این اتهام جدید ادامه یافت و منجر به مهاجرت ده‌ها تن از آنها به پایتخت شد. این اعتراضها آنقدر ادامه یافت که سرانجام امام پس از دو ماه بازداشت در ۱۱ مردادماه در پادگان نظامی به منزلی در شمال شهر تهران منتقل شد.

به دستور ساواک روزنامه‌ها این انتقال را در نتیجه تفاهم امام با مقامات انتظامی تفسیر کردند، اما امام پس از بازگشت به قم در اولین فرصت طی یک سخنرانی آن را بشدت تکذیب کرد. در شامگاه ۱۸ فروردین سال ۱۳۴۳ بدون اطلاع قبلی، امام خمینی آزاد و به قم منتقل می‌شود.

دستاوردهای قیام ۱۵ خرداد

قیام ۱۵ خرداد که میوه انقلاب مشروطه و گامی پس از استبداد ستیزی ملی شدن صنعت نفت بود، در فرآیند هویت‌جویی ایرانی قابل ارزیابی است که به دنبال کاهش نقش و تاثیر قدرت‌های سلطه‌جو و جبران عقب‌افتادگی جامعه بود. این قیام نشان دهنده اراده مردم برای یافتن خودی متعین در برابر استعمارگران غربی بود که طی سال‌ها مانع دستیابی به این خود شده بودند. ۱۵ خرداد و سخنرانی‌های افشاگرانه امام زمینه بیداری ملت را فراهم آورد تا بیش از پیش به مداخله قدرت‌های خارجی در مقدرات ایران واقف شوند. بر همین اساس بود که شعار «نه شرقی، نه غربی، جمهوری اسلامی» در بطن انقلاب زاده شد و استقلال و آزادی را به عنوان آرمان انقلاب اسلامی ۵۷ شکل داد. قیام ۱۵ خرداد وابستگی حکومت ایران به جهان غرب را عیان ساخت و هویت اسرائیل را که می‌لُفت به عنوان متحد ایران، خواسته‌های آمریکا را در منطقه پیاده کند برای مردم افشا کرد. امام خمینی نخستین مرجعی بود که از خطر اسرائیل برای کلیه کشورهای اسلامی سخن گفت و در سخنرانی معروف خود در مدرسه فیضیه در واکنش به بیانیه ساواک اذعان کرد: «اگر ما نگوئیم اسرائیل برای اسلام و مسلمین خطرناک است آیا خطرناک نیست؟ و اصولاً چه ارتباطی و تناسبی بین شاه و اسرائیل است که سازمان امنیت می‌گوید از شاه صحبت نکنید، از اسرائیل صحبت نکنید؟ آیا به نظر سازمان امنیت شاه اسرائیلی است؟»

دستاورد دیگر قیام ۱۵ خرداد، تحکیم پیوند علما و روحانیون با مردم نیز بود. پیوندی که آثار آن در اسلامی شدن جو دانشگاه‌ها و ایجاد انجمن‌های اسلامی شاهد بودیم و از سوی دیگر روح اسلامی نیز در مبارزات علنی با نظام پهلوی دمیده و نقش گروه‌های چپ کمرنگ شد. قیام ۱۵ خرداد قیامی مردمی و بدون تاثیرپذیری از عوامل خارجی بود و هیچ منافع گروهی و حزبی در آن دنبال نمی‌شد و این توده مردم بودند که محور این قیام را تشکیل می‌دادند نه این‌که آنها ابزاری برای پیروزی یک جریان باشند و بعد به کنار نهاده شوند. این قیام وجهه‌های دینی داشت که از روز عاشورا آغاز شد و با حضور روحانیون در کنار مردم ادامه یافت. از آنجا که محرم سال ۴۲، نخستین سال بهره‌برداری سیاسی از مجالس مذهبی و سوگواری در نهضت امام خمینی تلقی می‌شد، همان ساز و کارهای مبارزاتی در سال‌های بعدی نهضت و بخصوص در سال‌های نزدیک به پیروزی انقلاب نیز مورد استفاده قرار گرفته به گونه‌ای که در فرآیند نهضت امام، محرم از جلسات ویژه سوگواری به مجالس سیاسی و مبارزاتی تبدیل شد. نکته نهفته دیگر در قیام ۱۵ خرداد آن بود که مردم از نزدیک شاهد قساوت رژیم در برخورد با معترضین بودند و دریافتند که دیگر راه‌های مسالمت‌آمیز پاسخگو نیست و سرنگونی رژیم نیازمند ورود به مرحله مبارزات مسلحانه است که از آن پس آغاز شد. در یک کلام قیام ۱۵ خرداد را می‌توان در ستیز با ستم و قدرت‌های استکباری و گرایش به حق و احساس فداکاری در راه حق خلاصه کرد.

۱۵ خرداد از منظر امام

امام خمینی بارها و بارها در مقاطع مختلف از ۱۵ خرداد به عنوان «یوم الله»، «روز حماسه» و... یاد کردند که در زیر به ذکر پاره‌ای از آنها می‌پردازیم:

۱- روز ۱۵ خرداد در عین حال که چون عاشورا روز عزای عمومی ملت مظلوم است، روز حماسه و تولد جدید اسلام و مسلمانان است. (صحیفه امام، ج ۱۴، ص ۴۰۴)

- ۲- رمز پیروزی اسلام بر کفر جهانی را در این قرن که پانزدهم خرداد ۴۲ سرآغاز آن بود، در دوازدهم محرم حسینی جستجو کند، که انقلاب اسلامی ایران، پرتویی از عاشورا و انقلاب عظیم الهی آن است. (صحیفه امام، ج ۱۷، ص ۴۸۲)
- ۳- در حقیقت دستاورد نهضت ۱۵ خرداد ۴۲، پیروزی ۲۲ بهمن ۵۷ بود. (صحیفه امام، ج ۱۴، ص ۴۰۳)
- ۴- ملت شریف ما، بلکه ملت‌های مظلوم، از هر چه غفلت کنند، از این دو روز الهی [۱۵ خرداد ۴۲ و ۲۲ بهمن ۵۷] نباید غفلت کنند. (صحیفه امام، ج ۱۴، ص ۴۰۴-۴۰۵)

آدرس مطلب :

<https://www.cafetarikh.com/news/۲۰۵۶۱/۱۵-پیروزی-سرآغاز-۲۰۵۶۱/۱۵-خرداد>